

Riktlinjer Bemötande vid hot och våld i nära relationer

Antagna av socialnämnden den 10 juni 2009. (SN § 105)

Innehållsförteckning

<i>Praktiska råd i mötet med en våldsutsatt kvinna</i>	<i>1</i>
Våga fråga	1
Bemötande	1
Tolk	2
Säkerhetsplan	2
Viktiga förberedelser	3
Polisanmälan	3
Läkarundersökning	3
Skydd	3
Ekonomi	4
Bostad	4
Nätverket	4
Stöd på längre sikt	4
Att beakta vid hedersrelaterat hot och våld	5
<i>Praktiska råd i mötet med barn som bevittnat våld</i>	<i>5</i>
Har kvinnan barn	5
Skyddat boende	6
Utredning	6
Tala med barnen	6
Bekräfta	7
Var tydlig	7
Umgänge	7
<i>Praktiska råd i mötet med mannen</i>	<i>7</i>
Att ställa frågor om våld	7
Stöd på längre sikt	8
<i>För mer och fördjupad information</i>	<i>9</i>
<i>Beskrivning av rättsprocessen</i>	<i>10</i>
Polisanmälan	10
Rättegång	10
Målsägandebiträde	10
Gripande	11
Anhållan	11
Häktning	11

Åtal	11
Allmänt åtal	11
Rättegången	11
Påföljd	12
<i>Skydd för hotade kvinnor</i>	<i>12</i>
Trygghetspaket	12
Besöksförbud	12
Besöksförbud i hemmet	13
Skyddat boende	13
Skyddade registeruppgifter (spärrmarkering)	13
Kvarskrivning	13
Fingerade personuppgifter	13

Förhållningssätt och bemötande vid hot och våld i nära relationer

Praktiska råd i mötet med en våldsutsatt kvinna

Våga fråga

Misstänker du att kvinnan lever i en relation där hon blir misshandlad, fråga rakt på sak: *Hur har du det i din relation?* Undvik ordet misshandel. De flesta kvinnor upplever inte slag och knuffar som just misshandel. Om kvinnan verkar befinna sig i en kaotisk situation och har svårt att definiera vad hon behöver hjälp med så kan det röra sig om misshandel. Här följer några exempel på frågor:

- Jag vet inte om detta är ett problem för dig, men många av mina klienter har upplevt våld i nära relationer. Vi har därför den rutinen att vi frågar alla om detta. Har du blivit utsatt för våld från din partner?
- Eftersom många av de kvinnor jag träffar i mitt arbete lever med någon som skadar eller hotar dem, frågar jag numera alla mina klienter om de varit utsatta för övergrepp.

Bemötande

Försök att omgående fånga upp en kvinna som utsätts för våld. Går det några dagar hinner kvinnan rationalisera bort händelsen vilket fördröjer och försvårar för henne att bryta sin livssituation.

Att möta kvinnan med respekt, empati och förståelse är grundläggande. Hon befinner sig i en utsatt situation och kan känna sig utlämnad. Ge henne den tid hon behöver. Tala om för kvinnan att du förstår att det kan vara svårt för henne att berätta om allt på en gång och erbjud därför flera samtal. Det kan ta tid för henne att våga lita på omgivningen och berätta vad som hänt.

Det är viktigt att kvinnan känner att du tror på henne. Gör klart för henne att du arbetar under sekretess. Fråga henne hur du kan kontakta henne om hon inte kommer eller inte hör av sig. Det är vanligt att det kommer fram ytterligare uppgifter i uppföljande samtal, då kvinnan själv börjar se vad hon faktiskt har varit utsatt för som hon tidigare rationaliserat bort.

Ifrågasätt inte utan ge kvinnan tid att berätta om det som har hänt utan att bli avbruten. Lyssna uppmärksamt på det hon säger. Poängtera att det är förbjudet i lag att slå och hota. Framhåll att det inte är hennes fel och att ingen har rätt att utsätta henne för våld eller hot om våld. Var mycket försiktig med kommentarer som kan uppfattas som kritik av mannen, kvinnan eller deras relation. Det kan försvåra din kontakt med kvinnan eftersom det ökar de känslor av skuld och skam som kvinnan redan har. Bindningen till mannen är oftast också mycket stark.

Håll regelbunden kontakt med kvinnan och erbjud stöd. Den socialsekreterare eller motsvarande som först tar emot kvinnans berättelse bör fortsätta att ha kontakten. Arbeta tillsammans med kollega om ärendet måste överföras till annan enhet. Framhåll möjligheterna

till att få hjälp och lämna kvinnan aktuella adresser och telefonnummer om du inte får ge henne omedelbart stöd. Erbjud och boka in en ny tid.

I ett akut läge kan kvinnan vara upprörd och ha svårt att berätta och redogöra kronologiskt för vad som hänt. Det viktigaste i detta läge är att få information för en bedömning om hennes säkerhet och vilka insatser som kan vara aktuella. Ta reda på vad kvinnan brukar göra för att skydda sig och eventuella barn. Ta reda på vad hon är mest rädd för just nu och berätta om hennes rättigheter att känna att hon är i säkerhet. Våldet blir ofta värre för varje gång. Att misshandeln avslutas med en våldtäkt är inte ovanligt och det kan ta tid och krävs tillit innan kvinnan kan berätta om sådana upplevelser. Det är vanligt att kvinnan först berättar om tidigare misshandelstillfällen, sedan om pågående våld och sist om sexualiserat våld.

Tolk

Bedömer du att kvinnan behöver tolk? Använd tolk om kvinnan har annat modersmål än svenska eller om hon har en hörselskada. Använd aldrig en släkting utan en auktoriserad kvinnlig tolk. Kom ihåg att du även kan använda telefontolk.

Säkerhetsplan

Säkerhetsplanering med en våldsutsatt kvinna beror på hennes situation, hennes prioriteringar och vad hon bedömer fungerar i situationen. Hennes och barnens säkerhet måste vara första prioritet.

Undersök i samtalet med kvinnan och låt henne reflektera över om mannen:

- är våldsam utanför hemmet
- hotar frekvent eller med allvarligare hot
- använder våld mot barnen
- hotar att döda kvinnan, barnen och/eller hotar med självmord
- använder droger, särskilt om de är aggressionshöjande (som t ex amfetamin, anabola steroider, kokain)
- har använt våld under graviditet
- har begått sexuella övergrepp
- är besatt av kvinnan, säger att han inte kan leva utan henne, förföljer och/eller trakasserar henne
- tidigare har skadat kvinnan allvarligt
- har hotat vänner eller släktingar
- har tillgång till vapen

En annan omständighet som måste beaktas som en tänkbar riskfaktor för ytterligare våld och sexuella övergrepp, är om den våldsutsatta kvinnan har försökt att lämna eller öppet planerar att lämna mannen. Det kan vara farligt för kvinnan om mannen får vetskap om hennes kontakt med dig.

Viktiga förberedelser

Om kvinnan väljer att återvända hem, diskutera vad hon hittills har gjort och vad hon kan göra för att minimera risker för henne själv och eventuella barn. Föreslå att hon har följande saker tillgängliga om hon måste lämna hemmet snabbt:

- identitetshandlingar för sig själv och barnen
- andra viktiga handlingar
- eventuella viktiga medicinska dokument, recept
- viktiga telefonnummer och adresser
- kläder och toalettartiklar för henne och barnen
- kontobevis, kreditkort, bankböcker och nycklar

Behöver kvinnan hämta personliga tillhörigheter? Låt inte kvinnan gå ensam. Vem kan följa med? Någon släkting eller vän? Följer du med, ta med en kollega eller polis.

Polisanmälan

Uppmuntra kvinnan att polisanmäla händelsen. Tänk dock på att det måste vara hennes beslut. Att vara med om polisförhör och rättegång är ofta smärtsamt och kvinnan känner sig många gånger ifrågasatt. Om kvinnan bestämmer sig för att polisanmäla, erbjud dig att följa med till polisen och var med som stöd. Polisanmälan kan göras av kvinnan själv, men även av anhörig, granne eller polisman. Kvinnan behöver vid anmälningsstillfället inte säga mer än i korthet vad det gäller. Vid senare förhör kan hon berätta mer. Även vid förhör kan hon ha med sig någon. Även tidigare misshandel kan polisanmälas. Preskriptionstiden för grov misshandel är tio år, vid misshandel fem år och vid ringa misshandel två år.

Läkarundersökning

Uppmana kvinnan att bli läkarundersökt för att få behövlig sjukvård samt för att kunna erhålla läkarintyg avseende sina skador. Läkarintyget ska ge tillräckligt underlag för ett rättsintyg. Skadorna ska dokumenteras helst även i form av fotodokumentation. Journalanteckningar är inte tillräckligt. Läkarintyget är nödvändigt för kvinnans trovärdighet vid eventuella framtida rättsliga processer, uppehållstillstånd, förtur till lägenhet, vårdnadstvist om barn. Kvinnan har rätt att avböja läkarundersökning, men det är viktigt att förklara att det inför ett rättsintyg krävs en fullständig kroppsbesiktning. Mannen ska inte vara med vid läkarundersökningen, men kvinnan ska heller inte vara ensam med läkaren. Ta reda på vem kvinnan vill ha med sig som stödperson. Har hon ingen från det privata nätverket som har möjlighet till det, erbjud dig att följa med.

Skydd

Informera om möjligheten till skydd som besöksförbud, skyddad adress, skyddstelefon, kontaktperson vid polismyndigheten, hemligt telefonnummer, telefonsvarare. Trygghetspaket från polismyndigheten kan efter ansökan lånas ut. Om nödvändigt, hjälp kvinnan att skydda eventuell ny adress genom spärrmarkering, s.k. sekretesspärre som görs hos skattemyndigheten. Se vidare under rubriken Skydd för hotade kvinnor.

Ekonomi

I den akuta situationen kan kvinnan vara i behov av ekonomisk hjälp. Det är vanligt att mannen kontrollerar även hennes rörelsefrihet genom att ta hand om ekonomin. Ibland kan det vara viktigt att direkt spärra bankkonton som mannen har tillgång till. Förmedla kontakt med en ekonomihandläggare om detta inte redan gjorts, utifrån *Rutin Hot och våld i nära relationer*, och begär att en individuell prövning görs av kvinnans ekonomiska situation och rätt till hjälp utifrån hennes särskilt utsatta livssituation.

Bostad

Hur ser boendet ut? Om kvinnan själv inte kan ordna skyddat boende hos släkt eller vänner kan du erbjuda henne hjälp med detta. Kontakta Kvinnojouren i Motala och undersök om de kan erbjuda skyddat boende. I annat fall finns möjlighet att Socialkontorets ekonomimottagning, genom samarbete med det kommunala bostadsföretaget, ombesörjer att kvinnan får ett tillfälligt skyddat boende. Hur boendet skall lösas för en kvinna med pågående missbruk eller en kvinna som har ett funktionshinder som gör det svårt för henne att klara eget boende, se *Rutin Hot och våld i nära relationer*.

Nätverket

Är kvinnans nätverk säkert och tryggt och kan det hjälpa henne? Finns det släkt och/eller vänner som kvinnan förlorat under en eventuell isolering med mannen och som hon skulle vilja återknyta kontakten med? Var särskilt uppmärksam på att nätverket för flickor från patriarkala familjer kan vara otryggt när hon vill gå sina egna vägar. Även kvinnor med handikapp av olika slag som är utsatta för övergrepp kan behöva samtala med socialtjänsten enskilt utan närvaro av sin vardagliga hjälpare.

Stöd på längre sikt

Kvinnan behöver lång tid för sig själv efter det att hon fått stöd i att fokusera på sig själv. Har hon barn är det viktigt att bedömning görs vilket behov av stöd barnet har, se nedan. Bedömning behöver även göras om kvinnan behöver stöd i sitt föräldraskap eller avlastning med barnen för att få möjlighet att återfå sin kapacitet. Kvinnan kan behöva en regelbunden längre samtalskontakt för att få hjälp att sortera, bearbeta och kognitivt förstå den process som hon har befunnit sig i, se *Hot och våld i nära relationer, Teori och modeller*. Påpeka inte för henne hur omöjlig hennes situation är. Det fördröjer hennes arbete med att börja ta ansvar för sitt liv. Ofta går energin åt att i stället försvara mannen och relationen till honom. Just kravet på att ta ansvar för sitt liv har många kvinnor upplevt varit det som hjälpt dem vidare. När kvinnans livsutrymme utökas, bidrar det till att hon kan börja formulera hur hon vill att hennes liv ska se ut och fatta självständiga beslut om detta.

I arbetet med att stödja kvinnan är det viktigt att försöka identifiera var i beslutsprocessen om att stanna eller lämna relationen hon befinner sig. Skynda inte på kvinnan innan hon är redo att fatta självständiga beslut, men hjälp henne att formulera vad hon anser är förutsättningarna för ett bra liv och hur hon ska nå dit. Utforska vilket stöd hon uppfattar sig ha på vägen till sitt mål och medverka till att kvinnan får detta stöd i möjligaste mån.

Att beakta vid hedersrelaterat hot och våld

Grundproblemet vid hedersrelaterade brott är att hela släktens heder är kopplad till den unga kvinnans sexualitet. Om hon uppfattas för västerländsk eller att hon klär sig för utmanande så ses det som att hela släkten vanäras. Ett medel är som vid allt våld i nära relation makt och kontroll. Hot och våld blir också en varningssignal till andra unga kvinnor. Upptrappningen för att få kvinnorna att foga sig sker gradvis från hot, örfilar, misshandel, utfrysning, bortgifte och i extrema fall mord.

En ung kvinnas försvinnande från Sverige kan starta med en familjeresor till något transitland som Holland eller Tyskland, dit flickan frivilligt följer med. Hon kan sedan, med tvång, föras vidare till ett land där hon inte har någon anknytning. Våldet har inget med religion att göra, utan är en blandning av kultur och tradition och förekommer inom såväl kristna som muslimska kulturer. De unga kvinnor (ibland även pojkar) som drabbas är i de flesta fall mellan 13 – 20 år.

Om/när en anmälan väl gjorts till socialtjänst/polis, måste kvinnan direkt bort från sin familj. Då finns omedelbart behov av skyddat boende (inte placering hos landsmän), stöd och psykologsamtal. Kvinnan behöver stöd i att inte se sig själv med släktens ögon utan som en självständig individ. Varningsklockor kan vara när släkten börjar vilja ta kontakt med den unga kvinnan efter anmälan, genom t ex den gråtande mamman som vill träffa sin dotter, en släkting som uppges vara svårt sjuk, inbjudan till bröllop i släkten etc. Gör klart för alla att så kallat hedersvåld inte accepteras i Sverige.

Praktiska råd i mötet med barn som bevittnat våld

Har kvinnan barn

Ta reda på om kvinnan har barn och vem/vilka som är vårdnadshavare. Var finns barnet/barnen? Hur är det ordnat för dem? Var fanns barnet/barnen när misshandeln skedde? Vad har de sett och hört? Har barnet/barnen också blivit slagna? Är våldet något som kvinnan pratar med sina barn om eller råder tystnadens kultur? Alla barn påverkas av att leva med våld i familjen. Hur tycker kvinnan att hennes barn påverkas/har påverkats? Se *Hot och våld i nära relationer Teori och modeller*.

Frågor om barnets/barnens utsatthet aktualiserar frågan om behov av utredning av socialtjänsten utifrån barnets/barnens livssituation. Samarbeta tillsammans med kvinnan med en barnhandläggare som har till uppgift att bedöma och/eller utreda barnet utifrån att barnet har bevittnat våld i sin familj. Barn som har bevittnat våld och som uppvisar posttraumatiska stressymtom, bör få möjlighet att berätta om det våld som de bevittnat. Vissa traumatiserade barn behöver ytterligare behandling för att minska symtomen. Motivera kvinnan att ta emot stöd för sitt barn/barnen så att alla familjemedlemmar kan gå vidare och lämna våldet och de gamla livsmönstren bakom sig.

Skyddat boende

I ett akut läge är det viktigaste för både kvinnan och barnen att våldet upphör och att de försäkras en trygg och säker miljö. Oftast är detta möjligt endast genom att ordna ett tillfälligt skyddat boende för kvinnan och barnen. Om båda föräldrarna är vårdnadshavare kan fadern dock med stöd av lag kräva att få reda på barnets vistelseadress. Fråga om även barnet utsatts för fysiskt våld. Socialtjänstens dilemma blir att dels skydda och stödja den ena vårdnadshavaren och barnen, dels bemöta den andra vårdnadshavarens krav på att röja skyddet.

Upplys fadern om att modern och barnen befinner sig väl och behöver en tid i lugn och ro efter det som hänt, men att adressen inte kan lämnas ut till honom. Be honom ge sitt samtycke till detta. Om fadern inte lämnar sitt samtycke be din chef (eller den som är behörig delegat i delegationsförteckningen) åberopa 14 kap. 4 § andra stycket i Sekretesslag (1980:100) och avslå begäran att utlämna adressen till honom med motiveringen att det kan antas att barnen lider betydande men om adressuppgifterna röjs.

Omhändertagande enligt Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga – LVU

Det finns möjlighet att omhänderta barnen enligt LVU och placera dem med modern i ett skyddat boende. Gör även en bedömning om en utredning enligt 11 kap. 1-2 § Socialtjänstlagen bör inledas.

Utredning

BBIC *Barns Behov I Centrum* är en utredningsmodell som tydligt sätter barnet i centrum och där barnets behov utreds i förhållande till familj och miljö samt föräldrarnas förmåga. Modellen är ett hjälpmedel att kartlägga om ett barn är i behov av skydd eller stöd. Syftet är bl. a. att stärka barns ställning i enlighet med socialtjänstlagen och FN:s barnkonvention samt bidra till ökad kvalitet och rättssäkerhet genom nationell enhetlighet i utredning, planering och uppföljning.

I Motala är BBIC ett av de arbetsinstrument som finns vid utredning av barn och unga. Med hjälp av modellen skall bland annat barn i våldsmiljöer bli synliggjorda för socialtjänsten och möjlighet finns att dessa barn får vidare hjälp att samtala om det våld de upplevt, se *Hot och våld i nära relationer Teori och modeller*.

Tala med barnen

Det är viktigt att uppmärksamma barnen i familjer där mamman utsatts för våld. De är medvetna om vad som sker. Barnen delar upplevelsen av våldet, även om de inte själva blir slagna. Barn som bevittnar våld utsätts själva genom detta för psykisk misshandel. Många av barnen utsätts även själva för fysisk misshandel och flera för sexuella övergrepp av pappan eller mammans partner. De har ofta ambivalenta känslor inför mamman och pappan. De har också lärt sig att tiga om familjens hemlighet. De känner rädsla och skam och det är vanligt att barn också tar på sig skulden för våldet.

Bekräfta

Tala om för barnet att vi vet att det har förekommit våld och lyssna på barnet när det berättar. Bekräfta att barnets upplevelser är verkliga. Tala om för barnet att du vet att man kan ha olika känslor för våldet, våldsutövaren och den våldsutsatte och att det är tillåtet att ha dessa känslor. Berätta för barnet att våld alltid är de vuxnas ansvar.

Var tydlig

Det är inte barnets ansvar att ta initiativ och berätta. Du måste vara tydlig och ställa konkreta frågor. Om ett barn börjar berätta för någon utomstående om vad som pågår i familjen, är det nödvändigt att försäkra sig om att barnet inte utsätts för mera våld eller repressalier. När barnet befinner sig i en trygg och säker miljö behöver det få tala om sina upplevelser. I Motala erbjuds barnet Trappan-samtal. Syftet med samtalen är att barnet ska känna en större tilltro till sin framtid och återfå känsla av trygghet i tillvaron igen. Bedömer barnhandläggaren att Trappan-samtal är otillräckligt har barnet möjlighet att få hjälp hos BUP i Motala eller hos BUP, Elefanten i Linköping.

Umgänge

När modern lämnat mannen och frågan om umgänge uppstår är det viktigt att tänka på faran med parsamtal samt de svårigheter som kan uppstå i själva överlämnandet av barnen. Det är ofta en situation där hot och våld fortsätter att förekomma. Barnen kan då åter uppleva rädsla och hjälplöshet. Motala kommun erbjuder vid separation/skilsmässa föräldrar och barn möjligheten att gå på samarbetsamtal för att komma vidare i frågor såsom vårdnad, boende, umgänge, barnets ekonomi m.m. Samarbetsamtalen börjar alltid med enskilda samtal med respektive förälder. Tänk på möjligheten att tillsätta en kontaktperson vid umgänge.

Praktiska råd i mötet med mannen

Kom ihåg att allt våld är olagligt och ska därför i första hand behandlas av rättsväsendet. Även mannen behöver prata om att börja ta ansvar för sig själv och sluta att utsätta sig och andra för att vara våldsam. Var konkret, prata om våldet och stanna kvar vid våldet. Var tydlig med att våld inte är accepterat av samhället och förbjudet i lag.

Det är viktigt att ett par, där våld i relationen finns, får var sin handläggare. Lägg upp separata akter. Då undviks problemet att mannen kan få viss information, bara genom vetskopen om att det förekommer sekretesskyddade anteckningar i en gemensam akt. Parsamtal ska inte erbjudas förrän mannen aktivt tar ansvar för sina handlingar.

Att ställa frågor om våld

Forskare menar att insatser och behandling måste anpassas till mäns olika behov. Det kan inte tas för givet att insatser som enbart är inriktade på att kontrollera ilska eller förändra alkohol- och drogmisbruk är tillräckliga för att förändra beteendet hos män som brukar allvarligt våld. Att insats- och vårdgivare bildar sig en uppfattning om våldets karaktär och gör en noggrann analys är således viktigt för att planera, erbjuda samt föreslå adekvat stöd till mannen.

Därför är det viktigt att ställa konkreta frågor om våld:

- Vad händer när du blir arg?
- Blev du våldsam?
- Tog du tag i henne?
- Slog du henne?
- Hur hårt?
- Med öppen hand eller knuten näve?
- Vad gjorde du sen?
- Är det så här du vill leva?
- Vad kan du göra för att förändra ditt liv i den riktning du vill?

Det måste klargöras för mannen att våld innefattar alla handlingar som tvingar en partner att göra saker som hon inte vill eller som gör henne rädd. Det innebär också att det är viktigt att ställa frågor om han hotat henne, kastat saker, haft sönder hennes saker, skadat hennes husdjur o s v. Många män definierar inte knuffar och slag som misshandel och ser sig inte som misshandlande män. Termer som kvinnomisshandlare, förövare och liknande är mindre lämpliga att använda i kontakt med mannen. Man kan beskriva handlingen med *"När du slog henne med knuten näve..."* i stället för *"När du misshandlade henne..."*.

Män som utsätter sin partner för våld, fokuserar ofta på kvinnans agerande när de talar om våldet som en form av rationalisering. I dessa sammanhang kan det i stället vara lämpligt att fokusera på mannens handlingar och de negativa konsekvenserna av dessa. Att hänvisa mannen till olika former av hjälp- och stödverksamheter är ytterligare något som är viktigt. Det kan också vara ett sätt att få mannen att ta sitt ansvar för våldet. Att mannen tar ansvar är i sig en viktig förändring.

I socialtjänstens möte med en misshandlande man är det viktigt att tänka på kvinnans säkerhet. Att exempelvis avslöja för mannen vad kvinnan berättat om misshandeln kan försätta henne i fara. Att samtala med mannen om misshandeln kan vara ett sätt att påtala att det är han som ytterst är ansvarig för våldet och att det således är hans uppgift att stoppa våldet. Erfarenheter visar dock att de misshandlande männen kan reagera olika när sådant förs på tal. I värsta fall kan det innebära att kvinnan försätts i fara.

När en kvinnas partner går i behandling/rådgivning kan det hända att hon stannar kvar i förhållandet i förhoppningen att han ska upphöra med övergreppen. Den våldsutsatta kvinnan är ofta mer motiverad att acceptera hjälp och förändra sin situation om hon vet att mannen kan erbjudas hjälp.

Stöd på längre sikt

Socialtjänsten kan hänvisa mannen att söka bistånd till att få komma till Mansmottagningen i Linköping. Om vetskapen om mannens agerande fås via kontakter med kvinnan är det viktigt att först fråga kvinnan om hennes uppfattning beträffande mannen. Mannen bör kontaktas först efter kvinnans godkännande. I alla lägen är det dock viktigt att mannen och kvinnan får olika handläggare.

Många av de män som söker hjälp att förändra sitt beteende vill skapa möjligheter att hålla samman familjen. Andra kan söka hjälp för att de inte vill riskera att upprepa sitt våldsbeteende i framtiden. De flesta som söker hjälp gör det när våldets konsekvenser hotar att drabba dem själva - när kvinnan hotar att lämna dem eller gjort det, när omgivningen fått reda på det inträffade och kräver ansvarstagande eller när polisen kontaktats.

För mer och fördjupad information

Våldsutsatta kvinnor - Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal (Socialstyrelsen, 2003) går att hitta på www.berg.se/files/vard/kvinnofrid/soc_utbildningsmaterial.pdf

Det är ett utbildningsmaterial som i första hand är utformat för personal inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, men är användbart som utbildningsmaterial även för andra grupper inom socialtjänsten och kommunens verksamhet i stort. Materialet ger en översikt över problematiken hot och våld i nära relationer, forskningserfarenheter, konkret stöd i arbetet varvat med diskussionsfrågor. Utbildningsmaterialet lämpar sig väl att diskuteras i mindre arbetsgrupper/tvärgrupper/tematräffar eller liknande och kan vara ett hjälpmedel i att hitta sin egen eller arbetsgruppens roll i arbetet för våldsutsatta kvinnor och barn samt även vidareförmedla eller ge stöd och hjälp till förövaren.

Beskrivning av rättsprocessen

Polisanmälan

En del av stödet till kvinnan är att informera henne om den hjälp hon kan få av rättsvårdande myndigheter. Om kvinnan vill kontakta polisen för en anmälan erbjud henne hjälp med detta.

Enligt 14 kap. 2 § Sekretesslagen (1980:100) kan personal inom socialtjänsten lämna uppgift till polis- och åklagarmyndighet angående misstankar om vissa allvarliga brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Det handlar om t ex mord, dråp, våldtäkt, grov kvinnlig könsstympning, grovt rån, mordbrand och grovt narkotikabrott.

Vidare får socialtjänsten lämna uppgift om misstanke om brott enligt 3, 4 och 6 kap. Brottsbalken mot den som inte fyllt 18 år. Det handlar om brott mot liv och hälsa, bland annat misshandelsbrott och könsstympning av kvinnor; brott mot frihet och frid, bland annat olaga frihetsberövande, olaga tvång, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning samt sexualbrott. Någon skyldighet att på eget initiativ lämna uppgifter finns inte. Det föreligger alltså ingen lagstadgad skyldighet att göra anmälan om begångna brott, däremot föreligger det enligt 23 kap. 6 § Brottsbalken en skyldighet att avslöja vissa allvarliga brott som är ”å färde”. Om en handläggare t ex. får vetskap om att någon kan vara i begrepp att döda eller allvarligt misshandla sin partner eller någon annan, så finns en skyldighet att anmäla det till polisen. Detta följer av 14 kap. 1 § Sekretesslagen. Detsamma gäller om kvinnan själv lämnat uppgiften. *Vid tveksamhet om vad som gäller ur rättslig aspekt, kan polis eller åklagare rådfrågas utan att klientens identitet röjs.*

Rättegång

Informera kvinnan om den rättsliga processen samt rätten till ett målsägarbiträde som ska bistå henne under rättegången och hjälpa henne att yrka eventuellt skadestånd. Informera också om att hon har rätt till rådgivning, rättshjälp samt att hon kan ha med sig en stödperson vid rättegången. Hänvisa till att kvinnan tar kontakt med en advokat som är intresserad av den här typen av ärenden. Hon kan även vända sig till Kvinnojouren eller Brottsofferjouren för att få tips.

Målsägandebitråde

Man har rätt till rättegångsbiträde om man utsatts för:

- sexualbrott
- brott mot liv och hälsa, som kan innebära fängelsestraff
- brott mot frihet och frid, som kan innebära fängelsestraff

Målsägarbiträde kan begäras redan vid anmälningstillfället om misshandeln. Biträdet utses av domstolen efter ansökan och är kostnadsfritt. Målsägarbiträdet bistår kvinnan på samma sätt som försvarsadvokaten bistår mannen. Under huvudförhandlingen i tingsrätten har den tilltalade en försvarsadvokat. Den målsägande har rätt till ett målsägarbiträde. Detta gäller framför allt vid grov eller upprepad misshandel samt vid våldtäkt. Målsägarbiträdet biträder även när det gäller skadestånd. Om målsägarbiträde saknas är det åklagaren som ska föra talan när det gäller skadestånd. Kvinnan har rätt att även ha en stödperson med sig vid förhören.

Gripande

I samband med anmälan gör polisen en bedömning av det inträffade. Om det finns misstanke om brott kan polisen gripa den misstänkte.

Anhållan

Polisen startar en förundersökning där förhör med kvinnan, eventuella vittnen samt mannen sker för att åklagaren ska kunna fatta beslut om mannen ska anhållas för misshandel. Detta beslut måste fattas inom tolv timmar från gripandet.

Häktning

Åklagaren har tre dygn på sig från gripandet att göra en framställan till tingsrätten om att den misstänkte ska begäras häktad. Häktning sker om åklagaren bedömer det som sannolikt att mannen är skäligen misstänkt, att det finns risk för fortsatt brottslighet, eller att det finns risk att den misstänkte avviker eller försvårar utredningen samt att brottet kan ge ett års fängelse eller mer. Häktningsförhandling ska ske senast fyra dagar efter gripandet.

Åtal

Om förundersökningen med förhör, teknisk undersökning, rättsintyg, foton m.m. visar att det finns tillräckligt med material för att påstå att den misstänkte har begått brott, beslutar åklagaren att väcka åtal och lämnar en stämningsansökan till tingsrätten. I annat fall avskrivs ärendet. När en åklagare väcker åtal, betyder det att åklagaren bedömer kvinnans berättelse som trovärdig. Detta är viktigt att förmedla till kvinnan. Det betyder däremot inte att åklagaren misstror kvinnan om åtal inte väcks, utan åklagaren har bedömt att bevisföringen inte räcker.

Allmänt åtal

Misshandel faller under allmänt åtal, vilket innebär att åklagaren kan föra ärendet vidare även om kvinnan inte önskar medverka. Då krävs att övrig bevisning är tillräcklig.

Rättegången

Kvinnan kan undvika kontakt med mannen under rättegången. Genom att ta kontakt med åklagaren kan detta förberedas före rättegången. Kvinnan går då alltid in och ut i rättssalen före mannen tillsammans med åklagaren, samt får tillgång till ett eget rum tillsammans med målsägarbiträdet och åklagaren före rättegången och i pausar. På det sättet behöver hon inte träffa honom mer än i rättssalen. Domaren och nämndemännen vill gärna att båda finns med samtidigt i rättssalen för att kunna bedöma reaktioner.

I särskilda fall kan målsäganden och hennes biträde begära att mannen går ut under kvinnans redogörelse över vad som hänt samt när rätten ställer frågor till henne om händelsen. Mannen kan då lyssna på detta i ett annat rum. Detta är dock inte särskilt vanligt förekommande. Ofta blir det flera rättegångar, då domen i regel brukar överklagas. Målsägande talar inte under straffansvar. Vittnen talar under ed. Den tilltalade parten behöver inte tala sanning. Kvinnan brukar uppleva att allt hon säger ifrågasätts. Om det blir alltför svårt kan man begära paus.

Påföljd

Blir domen fällande kan förövaren dömas till fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom, böter, överlämnas till rättspsykiatrisk vård eller till en kombination av villkorlig dom och kontraktsvård. Om förövaren var under 18 år när brottet begicks handläggs ärendet enligt Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Påföljderna kan bli som ovannämnda påföljder eller får beslutas om ungdomsvård i kombination med ungdomstjänst eller ungdomstjänst som fristående påföljd. Åtalsunderlåtelse kan beslutas om den unge blir föremål för vård eller annan åtgärd enligt Socialtjänstlagen (2001:453), vård eller annan åtgärd enligt Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Därutöver kan den åtalade dömas att betala skadestånd till kvinnan för t ex vårdkostnader, inkomstförlust, sveda och värk, lyte och men samt kränkning. Dessutom ska den dömda betala en avgift till Brottsofferfonden på 500 kr.

Sedan 15 november 2006 trädde nya regler i kraft gällande barns rätt till brottsskadeersättning. De nya reglerna i brottsskadelagen ger barn som bevittnat ett brott, som är ägnat att skada barnens trygghet och tillit i förhållande till närstående person, rätt till brottsskadeersättning. Staten har härigenom åtagit sig ett speciellt ersättningsansvar för barn som bevittnat allvarliga brott mot en närstående, trots att barnet saknar rätt till skadestånd från förövaren. Brottsoffermyndigheten hanterar frågorna om brottsskadeersättning.

Skydd för hotade kvinnor

Samhället har till uppgift att skydda alla medborgare mot våld. Ibland är det inte tillräckligt med skilsmässa, fängelsedom eller annan typ av påföljd för att en våldsam man ska låta kvinnan lämna honom och kunna leva ifred. Samhället erbjuder olika sorters skydd som anpassas efter hotbilden, från trygghetspaket och besöksförbud till hjälp att byta identitet och gå under jorden.

Trygghetspaket

Larmtelefon kopplad till larmcentral. Kan också vara till exempel bandspelare för hotsamtal, trygghetstelefon med nummerpresentatör och larmknapp eller akustiskt överfallslarm. Behovet bedöms av den lokala polismyndigheten.

Besöksförbud

Mannen förbjuds besöka kvinnans bostad, arbetsplats eller att söka kontakt med henne. Kan också omfatta förbud att befinna sig i kvinnans närhet. Beslutas av åklagare och som regel för ett halvår, varefter situationen tas under omprövning.

Besöksförbud i hemmet

Mannen kan förbjudas att för en tid uppehålla sig i parets gemensamma bostad. Beslutas av åklagare för högst 30 dygn och kan sedan förlängas med högst sju dygn i taget.

Skyddat boende

Erbjuds i de flesta kommuner av en ideell kvinnojour eller av socialtjänsten. Det är en fristad för en kortare period när exempelvis kvinnan och hennes barn måste komma undan en akut våldssituation och i väntan på en mer permanent lösning.

Skyddade registeruppgifter (spärrmarkering)

Gäller en eller flera uppgifter i folkbokföringsdata. Spärrmarkeringen är en varning att lämna ut en uppgift, vanligen personnummer, namn eller adress. Utfärdas av folkbokföringsmyndighet efter intyg från polis eller socialtjänst. Gäller ett år i taget.

Kvarskrivning

Kvinnan är folkbokförd på sin gamla adress för att hemlighålla den verkliga bostadsadressen. Postadressen är det lokala skattekontoret, som ombesörjer eftersändning av post. Kombinerar ofta med spärrmarkering. Kvarskrivning kan beviljas för högst tre år i taget efter intyg från polis eller socialtjänst.

Fingerade personuppgifter

Mer sällsynt form av skydd. Personen får byta identitet med nya personuppgifter. Tillstånd ges av tingsrätten efter ansökan från Rikspolisstyrelsen.

För att få stöd och vägledning i säkerhetsbedömning för en kvinna eller barn, kontaktas Socialkontoret vuxengruppen - kontaktpersonen för säkerhetsfrågor, (se *Rutin Hot och våld i nära relationer*), eller Socialkontoret mottagningen barn och ungdom. Ett annat alternativ är att kontakta polisen.